

**DWUGŁOS O PROZIE FANTASTYCZNEJ DLA
MŁODYCH ODBIORCÓW. RECENZJA KSIĄŻKI
WERONIKI KOSTECKIEJ I MACIEJA SKO-
WERY PT. W KRĘGU BAŚNI I FANTASTYKI.
STUDIA O LITERATURZE DZIECIĘCEJ I MŁO-
DZIEŻOWEJ**

Weronika KostECKa, Maciej Skowera,
*W kręgu baśni i fantastyki. Studia o literatu-
rze dziecięcej i młodzieżowej*, Wydawnictwo
SBP, Warszawa 2017, ss. 256.

Recenzowana publikacja ukazała się jako kolejny tom w serii wydawniczej Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich – *Literatura dla dzieci. Studia*. Tym razem autorzy – Weronika KostECKa i Maciej Skowera podjęli się opisu wybranych pozycji z kręgu fantastyki i baśni, tworząc współautorską monografię. Przyjęła ona formę szczególnego rodzaju „dwugłosu” warszawskich badaczy. Zapisane przez nich refleksje raz się dopełniają, innym razem brzmią wspólnie lub „odbrzmiewają” w odmiennych kierunkach. Wśród tytułów, którym poświęcono odrębne studia, znalazły się takie utwory, jak: *Przygody Sindbada Żeglarza* Bolesława Leśmiana, *Kajtuś Czarodziej* Janusza Korczaka, *The Wishing Tree* Williama Faulknera, *Kopciuszek* Charles’a Perraulta, *Księga rzeczy utraconych* Johna Connelly’ego, *Labirynt Fauna* Guillermo del Toro, *Momo* Michaela Endego, *Czarnoksiężnik ze Szmaragdowego Grodu* Lymana Franka Bauma, tetralogia Gregory’ego Maguire’a, *Omega* Marcina Szczygielskiego, cykl o Harrym Potterze Joanne Kathleen Rowling, *Igrzyska śmierci* Suzanne Collins. Autorzy dokonali więc wyboru tekstów słynnych, ale słabo obecnych w polskiej myśli literaturoznawczej, które stały się tu źródłem interesujących przemyśleń. Wyszli od znanej tezy mówiącej, że baśń jest

pierwszym „alfabetem kultury” i podstawą dla dalszych doświadczeń kulturowych (Bettelheim, 1985), i rozciągnęli tę myśl na fantastykę w ogóle. Założyli, że konwencje typowe dla literatury fantastycznej pozwalają opowiedzieć o mechanizmach społecznych, relacjach międzyludzkich, czy problemach politycznych.

Wybór baśni i fantastyki jest jak najbardziej uzasadniony. Obecnie są to gatunki cieszące się ogromną popularnością wśród czytelników dziecięcych i młodzieżowych, mające istotne znaczenie we wspieraniu rozwoju emocjonalnego i psychicznego człowieka¹. Konwencja prozy fantastycznej pozwala na włączanie do utworów trudnych zjawisk egzystencji człowieka. Nie tylko przybliżają je czytelnikom, ale też je tłumaczą i osławiają. Autorzy monografii odwołują się do klasyfikacji baśni Violetty Wróblewskiej (Wróblewska, 2003), co pozwoliło im umieścić w tomie zarówno utwory opracowane przez Jacoba i Wilhelma Grimmów czy Charles’a Perraulta, jak i nowoczesne baśnie literackie Hansa Christiana Andersena, Haliny Górskiej czy Hermana Hessego. Powieści fantastyczne objęte namysłem potraktowano w sposób ogólny, nie próbując klasyfikować ich w odmiany. Badacze zdają sobie jednak sprawę z ich różnorodności i nie podejmują tego wątku, najpewniej z uwagi na jego szeroki zakres i literaturoznawcze nachylenie poszukiwań badawczych. Próby definiowania poszczególnych odmian prowadziłyby do innego charakteru eksploracji, tym bardziej że dotąd nie stworzono wyczerpującej klasyfikacji

¹ W drugiej połowie XX wieku rozwinął się silnie nurt biblioterapii wskazujący na ważne znaczenie literatury fantastycznej w utrzymywaniu zdrowia psychicznego człowieka,

reprezentowany głównie przez psychologów (Clarissę Pinkolę Estés, Doris Brett, w Polsce Marię Molicką i in.).

literatury fantastycznej dla młodych odbiorców. Z jednej strony nieco brakuje więc tego typu rozważań, z drugiej – wybór autorów jest zrozumiały. Monografię poświęcono zatem interpretacjom i analizom skupionym na relacjach między tekstami kultury oraz na związkach między utworami poddanymi badaniom a rzeczywistością społeczno-kulturową.

Monografia składa się z 12. artykułów zebranych w 4. częściach, zachowujących porządek chronologiczny – od tradycyjnej baśni (*U źródeł fantazji*), poprzez utwory ważne, ale nieco zapomniane i rzadko obecne w obiegu czytelnictwa (*(Nie)zapomniane lektury*), po teksty inspirowane klasyką (*Inspiracje i kontynuacje*) oraz pozycje współczesne nawiązujące do popkultury i (po)nowoczesności (*W stronę współczesności*). Taki układ porządkuje podjęte tu zadania badawcze, a także pokazuje szeroką przestrzeń funkcjonowania literatury fantastycznej i baśni.

Prezentowane w tomie artykuły (poza *Co się stało z macochą?...*) były publikowane w monografiach zbiorowych i czasopiśmie, które ukazały się w latach 2009–2016. Zebrane razem, tworzą interesującą całość, nie tylko pokazując spektrum zagadnień związanych z literaturą, ale także przedstawiając obszar zjawisk kulturowych, które towarzyszą rozwojowi odmian prozy fantastycznej dla młodych. Podejmują, a zarazem rozwijają istniejące w literaturze dziecięcej wątki wędrówki, walki, tajemnicy, bezpiecznego i niebezpiecznego miejsca oraz zabawy (Ungeheuer-Gołąb, 2009), w tym karnawalizacji, przedstawiając je w prozie fantastycznej dla młodych, baśniach, arcydziełach literatury dziecięcej.

W części pierwszej zebrano artykuły korespondujące z tematyką fantastyki baśniowej. Literaturą podmiotową uczyniono *Przygodę Sindbada żeglarza* Bolesława Leśmiana i *Kajtusia Czarodzieja* Janusza Korczaka, którym poświęcono odrębne teksty. Artykuł zamykający rozdział porusza kwestię melicystyki w baśniach.

Zdaniem Weroniki Kosteckiej postać Sindbada stworzona przez Leśmiana ekspozuje emocje związane z potrzebą przygody

i podróży. Chodzi tu zapewne o typ wędrówki dla wędrowania i przygody dla przeżywania wrażeń. Dzieje się tak, gdy bohaterowi nie przyświeca żaden nadrzędny, ustalony wcześniej cel, a wędrówka staje się celem samym w sobie. W tekście nawiązano do prac Joanny Papuzińskiej, Jolanty Ługowskiej, Anny Czabanowskiej-Wróbel, które zauważają ów „bezinteresowny” charakter kreacji Leśmiana (Ługowska 1988; Papuzińska, 1989; Czabanowska-Wróbel, 1996). W swej analizie autorka sięga do teorii psychoanalizy. Próbuje rozwikłać przypadki, które spotykają głównego bohatera, odnosi się do znaczeń symbolicznych, co zwykle się udaje, gdy mowa o świecie baśni. Ponadto tłem teoretycznym rozważań jest tekst Georga Simmela, dzięki któremu bardziej wyraźne staje się rozumienie metafory przygody na przykładzie przypadków Sindbada (Simmel 2006). Studium ukazuje istotę Leśmianowskiej baśni zgodnej z młodopolską filozofią gatunku, w której aspekt życia i baśni są ze sobą niepodzielnie związane.

W artykule pt. *(Anty)baśń Korczakowska* zauważa się w pewnej mierze kontynuację wątku podjętego w tekście poprzedzającym, dotyczącego obrazu gatunku. Dotyka on bowiem rozważań nad klasyfikacją gatunkową powieści Korczaka. Autorka odnosi się do przemysłów J. Ługowskiej, R. Waksmundy, V. Wróblewskiej, Z. Barana i konfrontuje swoje poglądy z koncepcjami wymienionych badaczy. Za najbliższą własnej tezie uznaje definicję Barana, który określa *Kajtusia Czarodzieja* „baśniową opowieścią” (Baran 2006: 50; Kostecka 2017a: 35). Następnie poszukuje baśniowych składników utworu, poczynając od kategorii cudowności poprzez teorię Włodzimierza Proppa, na psychoanalitycznych wątkach Brunona Bettelheima skończywszy. Od rozważań związanych z baśnią jako gatunkiem autorka przechodzi do zjawisk narcyzyjnych, odnosząc się do najistotniejszych wartości zawartych w myśli pedagogicznej Korczaka i do psychoanalizy Bettelheima. Dociera do znanej już w badaniach nad literaturą dziecięcą konkluzji (Cieślowski, 1985; Papuzińska 1988), że „narrator, aby być wiarygodnym, musiał zbliżyć się do

umysłowości dziecięcej” Kostecka, 2017a: 41). Ów aspekt jest tu potrzebny, by wykazać dydaktyczny wymiar dzieła, w którym Kajtuś przechodzi swoistą metamorfozę, weryfikując swój dotychczasowy światopogląd.

Muzyka w baśni to motyw, który rzadko bywa przedmiotem opisu badaczy. Tym bardziej, zamieszczone na końcu tej części studium Kosteckiej zaciekawia. Wybrane do omówienia utwory należą do szerokiego spektrum baśni – od tekstów ludowych po najbardziej współczesne. Badaczka znajduje w nich obrazy literackie, w których muzyka staje się tożsama z magią, tajemnicą, niewiadomym albo w których łączy się ona z transcendencją, sacrum, niewyjaśnionymi wymiarami bytu. Przegląd egzemplów jest imponujący, choć mógłby być uzupełniony o pokrewne w związku z motywem pieśni opowiadanie pt. *Piosenka Włóczykija* Tove Jansson.

W części drugiej, noszącej tytuł *(Nie)zapomniane lektury*, autorzy odnieśli się do tekstów przeoczonych, mało utrwalo-nych w powszechnym odbiorze i krytyce literatury oraz do utworów wyrazistych, niejednokrotnie uznawanych za arcydzieła, jak *Momo* Endego.

Tekst Macieja Skowery, omawiający związki między twórczością Howarda Phillipsa Lovecrafta i Johna Bellairsa wkracza w zagadnienia mało znane polskiej krytyce i badaniom literatury dziecięcej. Nieco brakuje tu wprowadzenia do tematu i nakreślenia choćby ogólnego tła dla twórczości wspomnianych pisarzy. Autor stara się udowodnić istnienie intelektualnego dialogu między Bellairsem i Stricklandem a twórczością Lovecrafta. Wychwytuje w ich utworach podobne wątki, bohaterów i rekwizyty, tworząc logiczny wywód na temat istniejącego między nimi pokrewieństwa. Refleksję kończy wywiedziona z pracy Katarzyny Słany idea dotycząca „ludyczności grozy” (Słany, 2016), do której autor przywiązuje się nieco zbyt szybko, nie zostawiając miejsca na własne, może równie ciekawe rozwiązania. Warto też się zastanowić, czy

rzeczywiście odczucie ulgi jest tożsame, jak napisano, z karnawalizacją.

W kolejnym studium omówiono jedyny adresowany do dzieci utwór Williama Faulknera pt. *The Wishing Tree*, nieprzetłumaczony na język polski. Skowera wspomina o chętnie przybieranym przez twórcę kostiumie gawędziarza. Pisarz opowiadał bowiem z zamiłowaniem zaprzyjaźnionym dzieciom o mrozących krew w żyłach zdarzeniach. Autor artykułu odkrywa przed polskimi czytelnikami nieznane oblicze amerykańskiego pisarza oraz przybliża ów mało popularny w Polsce utwór dla dzieci. Jak czytamy, z publikacją *The Wishing Tree* wiąże się tajemnica. Okazuje się bowiem, że historia była napisana w kilku wariantach, innym dla każdego z kilku dziecięcych czytelników, którym autor podarował utwór. Nikt z obdarowanych nie zdawał sobie sprawy z istnienia różnic w tekstach. Jak za Louisem Danielem Brodskim zauważyła Skowera, książka należy do kategorii utworów dla dzieci pisanych przez uznanych twórców literatury dla dorosłych (E.E. Cummings, A. Huxley, J. Joyce, A. Miller). Adresowana jest do konkretnego dziecka. Taką zindywidualizowaną narracją posługiwali się głównie pedagodzy, gdy jakąś pedagogiczną ideę chcieli zaszczerpić w życie wychowanka (w Polsce K. Hoffmanowa, S. Jachowicz), jednak gdy przekaz tworzył wybitny artysta, zwykle efekt jego pracy był bardzo interesującym zjawiskiem literackim. Dorobek sławnych dzisiaj pisarzy dla dorosłych zawiera przykłady takiej twórczości, a utwory, które wyszły spod mistrzowskiego pióra, są zwykle bardziej intymne niż teksty dydaktyczne, mają walor artystyczny i często są jedynymi tekstami napisanymi przez znanego twórcę dla dziecka.

W interpretacji utworu Skowera wyokrzystał zjawisko karnawalizacji (Czernow 2012), w którą jego zdaniem bardzo dobrze wpisuje się utwór Faulknera. Zebrane pod szyldem karnawalizacji przedziwne przykłady bohaterów, konwencja snu, epizod ucztowania, język, a w końcu wprowadzenie postaci św. Franciszka są dowodem na to, że pisarz chciał choć w części przedstawić sferę

„niedoroslą” jako śmieszna, dziwną, fantastyczną i należącą do świata, który kultura nazywa karnawalem. Zapewne tak właśnie było, choć brakuje tu nieco konkluzji związanej z dziecięcością jako kategorią estetyczną. Nieopublikowanie utworu za życia autora, zmiany w tekście dedykowane konkretnemu odbiorcy i zastosowane środki artystyczne prowadzą ku zdeterminowaniu aktu powstawania lektury przez ówczesną sytuację dziecka w kulturze i społeczeństwie, kiedy dzieci traktowane było jako człowiek i szanowane głównie ze względu na swą naiwność i – w pojmowaniu dorosłych – ułomność. Wyraźne są bowiem w utworze odniesienia do pomysłów Lewisa Carrolla i innych, którzy umieszczając najmłodszych w świecie fantastyki i purnonsensu, chcieli „poradzić sobie” z mądrością dzieciństwa. Wydaje się, że w artykule nie udowodniono jednak tytułowej tezy o antybaśni. Wskazano jedynie taką możliwość, ukazując wątki dydaktyczne, moralizatorskie i autotematyczne. Warto dodać, że w okresie Młodej Polski i dwudziestolecia międzywojennego łączenie dydaktycznych motywów z rudymentami baśni było dość popularne w polskiej literaturze dla dzieci (*Gucio zaczarowany* Zofii Urbanowskiej, *Niezwykłe przygody Duszka Dziędzinnika* Ewy Szelburg-Zarembiny, *Kajtuś Czaro-dziej* Janusza Korczaka).

Kolejny artykuł w tej części to interesujące studium Weroniki Kosteckiej na temat książki Michaela Endego pt. *Momo* (*Krótką historia czasu. Kulturowe i filozoficzne konteksty „Momo” Michaela Endego*). Utwór przedstawiono tu z perspektywy powtórnego czytania w wieku dorosłym. Odbiór w okresie dzieciństwa (w wieku 6 lat) stanowi wspomnieniową kalkę, na której nabudowana jest filozoficzna i kulturowa koncepcja interpretacji. Powieść, której głównym tematem jest czas, wymusza taki kierunek rozważań, prowadząc myśl badaczki ku koncepcjom C. S. Levisa, Jorge Luisa Borgesa, Stephena Hawkinga, Arona Guriewicza. Powtórne czytanie włącza element upływającego czasu. Podążając swobodnie przez świat stworzony przez Endego, Kostecka stara się rozwikłać

znaczenie występujących w powieści postaci oraz wskazać nadrzędny sens utworu, jaki w większości będzie zrozumiały jedynie dla czytelników dojrzałych.

W tych trzech tekstach ujętych w drugiej części autorzy podjęli próbę przypomnienia utworów zapomnianych/niezapomnianych, poruszając kwestie interpretacji, analizy i subiektywnego odbioru.

Rozdział trzeci – *Inspiracje i kontynuacje* zawiera artykuły podejmujące próbę opisu tekstów powstałych z inspiracji dziełami kultowymi. Ów trend zauważalny jest w piśmiennictwie od początku XX wieku, gdy atrakcyjne fabuły stawały się matrycą dla kolejnych tekstów literackich, dzieł malarskich, teatralnych, filmowych, w końcu również fotograficznych. Nie chodzi tu o przeniesienie w inny system znaków, lecz o wykorzystanie utworu jako natchnienia do powstania zupełnie nowego dzieła, które nie jest adaptacją, ale jak pisze Kostecka, reinterpretacją utworu podstawowego (Kostecka 2014). Szczególną uwagę cieszą się tu obok fabuł postaci z baśni, które wyznaczają swego rodzaju wzorce zachowań w kulturze. Jedną z nich jest Kopciuszek. Skowera, biorąc na warsztat baśń w tłumaczeniu Zofii Beszczyńskiej z oprawą graficzną Roberta Innocentiego, skoncentrował swą uwagę na ilustracjach. Można na nich bowiem zauważyć, obok klasycznej już fabuły, historię macochy, której zły charakter Innocenti połączył z chorobą alkoholową. Interpretacja Skowery jest interesująca, gdyż pomysł ilustratora tłumaczy nie jako wykorzystanie słabości kobiety dla wzmocnienia wątku dydaktycznego, ale próbę uzmysłowienia odbiorcy jej dramatu. Jego zdaniem Innocenti, tworząc w tle fabuły drugą opowieść, zwraca uwagę na stan psychiczny bohaterki – poczucie samotności i smutek wynikający z życiowej porażki (głupie córki, nieobecny mąż). Jak trafnie zauważa badacz, tego typu zabieg ilustratorski powoduje modyfikację w przekazie rdzennej opowieści i mieści się w strategii intertekstualnej gry z tradycją w baśni postmodernistycznej, o której wspomina Kostecka (Kostecka 2014: 247). Badacz uzmysławia, że eksponowanie postaci macochy powoduje, iż błędnie obraz

główniej bohaterki, a tradycyjna baśń z dychotomiczną konstrukcją ulega przekształceniu w obraz rzeczywistego życia, które nie jest tak klarowne.

W tej części książki Skowera podejmuje temat światów pozostających w sprzeczności z arkadyjską krainą dzieciństwa reprezentowaną przez Narnię, Nibylandię czy Oz. Jak twierdzi, twórcy literatury dla dorosłych polemizują z tego typu szczęśliwymi przestrzeniami i tworzą rzeczywistość pełną grozy, która wywołuje u bohaterów uczucie niepokoju i trwogi. Badacz omawia dwa różne teksty kultury – powieść (*Księga rzeczy utraconych* Johna Connolly'ego) i film (*Labirynt Fauna* w reżyserii Guillermo del Toro), posługując się koncepcją abiektu Julii Kristewej. Taka metodologia stwarza możliwość poczynienia odniesień do baśniowych światów literatury dziecięcej. W analizie skonfrontowano dzieciństwo arkadyjskie z dzieciństwem mrocznym i nieszczęśliwym. Skowera zwraca uwagę na istniejące w obydwu utworach abiekty, czyli przeciwieństwa podmiotów i przedmiotów, które mają wymiar pozytywny. Wszelkie obrzydliwości, postaci reprezentujące okrucieństwo, miejsca ogarnięte zepsuciem i destrukcją są zdaniem autora artykułu odwróceniem zjawisk arkadyjskich albo uzupełnieniem niedopowiedzeń, które występują w baśni. Autor ogranicza swój wywód do „przedstawienia sytuacji” poprzez wybór i opis konkretnych zjawisk. Szkoda, że mało miejsca poświęcono na próbę określenia funkcji, jakie mogłyby pełnić przedstawienia tego typu w odbiorze, tym bardziej że koncepcja Kristewej ma swe korzenie w psychoanalizie.

Książka, która stała się doskonałą inspiracją dla kolejnych twórców, to kano-niczna lektura amerykańskich dzieci o czar-noksiężniku z krainy Oz. Maciej Skowera zwraca uwagę na jej niebagatelne znaczenie w kulturze amerykańskiej oraz przedstawia tytuły utworów powstałych w wyniku pro-wadzenia intertekstualnych gier z tą lekturą (*The Wicked Years* Gregory'ego Maguire'a). Badacz nawiązuje do Gérarda Genette'a i uznaje, że tak zbudowany tekst ma

charakter palimpsestowy dzięki różnorod-nym nawiązaniom do podstawowej fabuły (Genette, 2014). Skowera zajął się głównie omówieniem obrazu krainy Oz, poszukując w cytowanych utworach jej prawdziwego charakteru – arkadii dzieciństwa lub rzeczy-wistości dorosłych. Śledząc dzieje czaro-dziejskiej krainy, autor studium dowodzi, że jest ona tylko pozornie arkadyjska i „szma-ragdowa”. W rzeczywistości symbolizuje jedną z wielu konstrukcji ukazywanych w li-teraturze mieszczańskiego społeczeństwa. Dorota – mała dziewczynka porwana przez trąbę powietrzną staje się tylko narzędziem w rękach dorosłych. Jest nieświadoma roli, jaką pełni w procesie zmieniania krainy Oz, w przeciwieństwie do bohaterki Maguire'a, która poznaje otaczający ją fałsz świata. Skowera na koniec dochodzi do smutnego wniosku, że zderzenie tych dwóch utworów w konsekwencji zaprzecza istnieniu krainy dzieciństwa: „Zawsze mamy do czynienia tylko z imperium dorosłych” – pisze (Sko-wera, 2017). Poniekąd jest to bardzo często prawda także w szerszym ujęciu, gdy pod-daje się analizie inne jeszcze utwory dla młodych.

Ostatni rozdział, noszący tytuł *W stronę współczesności*, to obszar analiz utworów najnowszych. Jednym z nich jest *Omega* Marcina Szczygielskiego, powieść, którą Weronika Kostecka analizuje w kon-tekście tzw. zwrotu przestrzennego i *place studies*. Konstrukcja przestrzeni w prozie Szczygielskiego jest oczywiście bardzo mocnym składnikiem świata przedstawio-nego. Cyberprzestrzeń, w której porusza się główna bohaterka, stwarza nieograniczone możliwości przekształceń, pociąga i straszy, zmieniając co chwila charakter kolejnych miejsc. Jak słusznie zauważa badaczka, ta-kie ujęcie powoduje, że narracja jest tu nie-jako kształtowana przez wirtualną prze-strzeń, co stanowi swego rodzaju ekspery-ment literacki. Przestrzeń ma więc wpływ na fabułę i postać bohaterki. Autorka stara się pokazać w swoim studium wszelkie istnie-jące w związku z tym faktem zjawiska kształtujące świat utworu. W analizie odwo-luje się do przemyśleń na temat przestrzeni

działa prezentowanych przez Henryka Markiewiczza, Michela Foucaulta, Martę Olszewską, Małgorzatę Dymnicką,

Kolejny artykuł napisany przez M. Skowerę dotyczy cyklu o Harrym Potterze J. K. Rowling i powieści *Igrzyska śmierci* Suzanne Collins, które omawiane są w kontekście kultury popularnej i przemocy. Autor zdecydował się na dość odważne konfrontowanie zjawisk kulturowo-politycznych nawiązujących do fabuł obu serii. Nie myli się, gdy podkreśla, że tego typu utwory z racji „zaszufladkowania” ich do obszarów kultury popularnej i dziecięco-młodzieżowej są niedoceniane, mimo ich ważnej roli w procesach społeczno-politycznych. Ich oddziaływanie na czytelników objawia się choćby w podejmowaniu społecznych akcji inspirowanych ideami zawartymi w wymienionych utworach. Mają one na celu walkę ze złem świata rzeczywistego wyrażającym się w łamaniu praw człowieka.

Tom zamyka tekst W. Kosteckiej pt. *Śmiech błazeński w literaturze i kulturze popularnej dla dzieci*. Tytuł czytany po lekturze Skowerę tworzy szczególny rodzaj ironicznej refleksji, bo zestawienie to ujawnia, że obok spraw tak ważnych, jak wywoływanie poruszenia wśród odbiorców, literatura dziecięca potrafi też doskonale wyśmiewać bolączki świata dorosłych. Autorka artykułu nawiązuje do tezy Jerzego Cieślakowskiego na temat zabawowej funkcji dzieciństwa i literatury dziecięcej. Zauważa, że błazenada jako „wielka zabawa”, a jednocześnie określenie antropologicznej sytuacji dziecka stanowi jeden z typowych i współcześnie dominujących nurtów twórczości dla dzieci. Rzeczywiście, „błazeński śmiech”, jak określa to zjawisko Kostecka, towarzyszy wielu fabułom, jednak obecnie coraz częściej pojawiają się też opowieści o ważnych problemach dzieciństwa, które wymuszają postawę refleksyjną. Należy się jednak zgodzić z autorką, że strategia absurdu, nonsensu, żartu jest w literaturze dziecięcej od lat silnie obecna. W artykule wymieniono imiona postaci literackich oraz filmowych, które zaludniają świat „wielkiej zabawy” zamienionej na zabawę błazeńską. W istocie wiele z nich to „komiczne karykatury rozmaitych

ludzkich «typów»” (Kostecka 2017b: 232). Wątpliwości budzą jednak niektóre egzempla przytaczane przez badaczkę jako świadectwa błazenady. Ustawianie w jednej pozycji dziecka błazeńskiego z dzieckiem ciekawskim czy porównywanie zachowania czterolatka wynikającego z jego rozwoju z zachowaniem sześciolatka, który świadomie przeinacza schematy rzeczywistości, należałoby poddać wnikliwszej ocenie. Może warto byłoby jeszcze raz zastanowić się nad źródłem tego określenia czy wrócić do definicji roli „błazna”, w którego śmiechu zwykle pobrzmiewa nuta ironii. Autorka wprawdzie sugeruje, że błazeńskie postawy literackich bohaterów dziecięcych są zawsze wizją dorosłych twórców, jednak na koniec napomyka o konieczności ustalenia ram dla „autentycznego», «naturalnego» śmiechu błazeńskiego” (Kostecka 2017b: 245). Wydaje się więc, że te granice na gruncie teoretycznym nie są jeszcze w pełni ustalone.

Podsumowując, należy podkreślić, że autorzy zachowują dyskurs naukowy na wysokim poziomie. Posługują się naukowym, a jednocześnie jasnym stylem, prawdopodobnie zrozumiałym i dla tych czytelników, którzy nie są biegli w badaniach literackich. Praca stanowi interesujący przykład współczesnego, świeżego spojrzenia na prozę fantastyczną dla dzieci i młodzieży, tym samym wypełnia lukę w badaniach literackich tego obszaru piśmiennictwa. Artykuły zawarte w opracowaniu, choć publikowane w pracach zbiorowych i czasopismach, zebrane w jednym tomie, tworzą interesujące studium na temat ważnych pozycji lekturowych dzieci, młodzieży i jak piszą autorzy, „młodych dorosłych”.

ALICJA UNGEHEUER-GOŁĄB
Uniwersytet Rzeszowski

Bibliografia

- BARAN, Z. (2006). *Idee – mity – symbole w polskich baśniach literackich wydanych w XIX i XX wieku*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- BETTELHEIM, B. (1985). *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni* (przeł. D. Danek) t. 1–2. Warszawa: PIW.
- CIEŚLIKOWSKI, J. (1985). *Literatura osobna*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- CZABANOWSKA-WRÓBEL, A. (1996). *Baśń w literaturze Młodej Polski*. Kraków: Universitas.
- CZERNOW, A.M. (2012). *Świat na opak. Karnawalizacja w literaturze dla dzieci jako kategoria poznawcza* (181–196). W: A. Ungeheuer-Gołąb, M. Chrobak (red.), *Noosfera literacka. Problemy wychowania i terapii poprzez literaturę dla dzieci*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- GENETTE, G. (2014). *Palimpsesty. Literatura drugiego stopnia* (przeł. T. Stróżyński, A. Mielecki). Gdańsk: Słowo/Obraz Terytoria.
- KOSTECKA, W. (2017a). *(Anty)baśń Korczakowska. Dialog z tradycją baśniową w opowieści „Kajtuś czarodziej”* (33–50). W: W. Kostecka, M. Skowera (red.), *W kręgu baśni i fantastyki. Studia o literaturze dziecięcej i młodzieżowej*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- KOSTECKA, W. (2014). *Baśń postmodernistyczna: przeobrażenia gatunku. Intertekstualne gry z tradycją literacką*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- KOSTECKA, W. (2017b). *Śmiech błazeński w literaturze i kulturze popularnej dla dzieci* (227–245). W: W. Kostecka, M. Skowera (red.), *W kręgu baśni i fantastyki. Studia o literaturze dziecięcej i młodzieżowej*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- ŁUGOWSKA, J. (1988). *Bajka w literaturze dziecięcej*. Warszawa: Młodzieżowa Agencja Wydawnicza.
- SKOWERA, M. (2017). *Oz – kraina dzieciństwa czy imperium dorosłych? Dokąd prowadzi droga z żółtej kostki w utworach L. Franka Bauma i Gregory’ego Maguire’a* (165–188). W: W. Kostecka, M. Skowera (red.), *W kręgu baśni i fantastyki. Studia o literaturze dziecięcej i młodzieżowej*, Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- PAPUZIŃSKA, J. (1988). *Inicjacje literackie. Problemy pierwszych kontaktów dziecka z książką*. Warszawa: WSiP.
- PAPUZIŃSKA, J. (1989). *Zatopione królestwo. O polskiej literaturze fantastycznej XX wieku dla dzieci i młodzieży*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- SIMMEL, G. (2006). *Most i drzwi. Wybór esejów* (przeł. M. Łukasiewicz). Warszawa: Oficyna Naukowa.
- SLANY, K. (2016). *Groza w literaturze dziecięcej. Od Grimmów do Gaimana*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- UNGEHEUER-GOŁĄB, A. (2009). *Wzorce ruchowe utworów dla dzieci. O literaturze dziecięcej jako wędrówce, walce, tajemnicy, bezpiecznym miejscu i zabawie*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- WRÓBLEWSKA, V. (2003). *Przemiany gatunkowe polskiej baśni literackiej XIX i XX wieku*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.